

משה חיים פלח

בגדרי דין ביטול ברוב א

בגדר דינא דממונא לא בטיל ג

בגדרי דין ביטול ברוב

בבזה מצואר היטוב גדר דינא דכל שדרכו לימנות אינו בטל, דכל דבר שאין דרכו להמנות, הרי דעת בני אדם כל התערובת כגוף אחד, וכגון סאה חיטין ששיבא צעיני האדם כדבר אחד, משא"כ דברים שדרכן לימנות אחד אחד, נחשבים צעיני האדם כדברים נפרדים [אלא דאיפלגו רבי יוחנן ור"ל כדבר שפעמים מונין אותו ופעמים אין מונין אותו היאך לדנו לענין זה].

ולדרך זו מצואר בפשוטו דיקוד דינא דביטול ברוב אינו שייך כלל לדינא דהלך אחר הרוב, ואמנם יש מהאחרו' שביארו דיקוד דינא דביטול ברוב הוי מהלכתא דהלך אחר הרוב, אלא דמכח זה נהפך האיסור להיתר (יעוין בתו"א יו"ד ס"ו לו סק"כ ועוד אך יעוין בתו"א שם ס"ו רב סק"א וטהרות ס"ה סק"י) [לדעת הרא"ש ודעמיה, ואף להראשונים דאסרי לאכול הכל דעת כמה אחרונים דאינו אלא מדרבנן (ויעוין היטוב בתורת הבית הק"ב ד"ש"ב) ודעת הר"י ד"ד בכמה וכמה דוכתי יש להאריך ונת' לעיל].

ולכאורה כן משמע מדברי הר"ן צביצה (ג ב מדפ"ה"ר) דיעו"ש דין האם צדצר שיש לו מתירין איכא לדינא דהלך אחר הרוב או דכשם לייכא דין ביטול ברוב ה"נ לייכא דין הלך אחר הרוב, והתם מסיק הר"ן דדין הלך אחר הרוב איתיה אף צדצר שיש לו מתירין (עכ"פ דרבנן) אך בטעמא דמילתא ביאר הר"ן דדוקא ביטול ברוב לא מהני צדצר שיש לו מתירין משום דאתחזק איסורא [ולקמן שם בספ"ג (גז א מדפ"ה"ר)

גיד הנשה שנחשבשל וליבטול ברובא זריה שאני, וכן חתיכה של נבלה וכו' ותבטיל ברובא הניחא למאן דאמר כל שדרכו לימנות שנינו אלא למ"ד את שדרכו לימנות שנינו מאי איכא למימר, שאני חתיכה הואיל וראויה להתכבד בה לפני האורחים, וזריכא דאי אשמעינן גיד משום דזריה היא אכל חתיכה אימא לא ואי אשמעינן חתיכה הואיל וראויה להתכבד בה לפני האורחים אכל גיד אימא לא זריכא.

והנה לפוס ריהטא היה משמע דיקוד דינא דדבר שדרכו לימנות לא בטיל היינו דכיון דהוי דבר חשוב משום הכי אינו בטל [ויעוין בקובץ הערות ס"ו (ט)] אך יש לעיין אמאי תלו חכמים גדר החשיבות כמה דדרכן למנות דבר זה.

ונראה צביאור הדברים, דהנה לשון הרמב"ם (פ"ו ממאכלות אסורות ה"ה) כל השיעורים האלו שנתנו חכמים לדבר האסור שנתערב צמינו המותר בשלא היה הדבר האסור מחמץ או מתבבל, או דבר חשוב שהוא עומד כמות שהוא ולא נתערב ונדמע צדצר המותר כו', ומשמע לכאורה דגדר דינא דדבר חשוב לא בטיל היינו משום דחסר בעלם התערובת [ושו"ר באחרו' שכבר עמדו בזה בדקדוק לשון הרמב"ם] ויקוד דינא דביטול ברוב הוא דכל התערובת נידונית כגוף אחד, ושם הרוב חייל על כל התערובת, ודבר חשוב נידון כעומד בפני עצמו, ולא דיינינן לכל התערובת כדבר אחד.

נסתפק בזה הר"ן יע"ש ובאחרו' ומשמע להדיא לכאורה דיסוד דינא דביטול צרוב הוא מדינא דהלך אחר הרוב, אלא דדין ביטול צרוב חמיר טפי משום דאחזקת איסורא בהך תערובת, אך אי נימא דדין ביטול צרוב לא שייך כלל לדין הלך אחר הרוב, ז"ב מהיכ"ת נימא דהחמירו אף בזה בדבר שיש לו מתירין, ואף את"ל דיש מקום לדמות הדברים [וכדחזינן דהחמירו אף בדין ספיקא דרבנן לקולא] מ"מ מדהוצרך הר"ן לחלק דהכא בדין ביטול צרוב אחזקת איסורא, משמע דיסוד הדין בזה נמי מדינא דהלך אחר הרוב, אלא דהכא חמיר טפי משום דאחזקת איסורא.

אולם לכא' יש לעיין בזה מדברי הר"ן בנדרים (בבא) דביאר דיסוד דינא דיש לו מתירין לא בטל משום דדמי למין במינו, דרבנן נמי מודים ביסוד הדבר לדדין ביטול צרוב בעינן דיהא סתירה בין הרוב למיעוט, דרוב מבטל ומחליש את המיעוט, אלא דסברי דסגי בהא דחלוקים בדינן דהא איסור והא היתר, אך דבר שיש לו מתירין דמי קנת להיתר [וכוונת הר"ן דזהו גדר החומרא דרבנן דינא דדבר שיש לו מתירין, וכמבאר להדיא בלשון הר"ן שם נטו רבנן משום חומרא לדברי יהודה כו'] ולכאורה גדר זה מתבאר רק אי נימא דיסוד דין ביטול צרוב הוא משום דשם הרוב חל על המיעוט או מבטלו כמאן דליתיה, אך אי יסודו מדין הלך אחר הרוב לכאורה ל"ש גדר זה כלל.

ועיקר דינא דרבי יהודה דמין במינו לא בטיל, בפשוטו נמי אינו שייך כלל בסברת הלך אחר הרוב, אלא דדינא דרבי יהודה שיטת התוס' בכמה דוכתי דאינו אלא בדבר לח וכיו"ב דמתערב ממש, ובוה בפשוטו ודאי אינו שייך לדינא דהלך אחר הרוב, אלא הוא דין ביטול ממש ואכמ"ל, אך לדברי הר"ן

דביאר דזהו נמי יסוד דינא דדבר שיש לו מתירין אינו בטל, והאי דינא בפשוטו הוא אף בביטול דיבש ביבש וכדמוכח בב"ד, מבואר לכאורה דאין זה מדינא דהלך אחר הרוב, מיהו כבר נתבאר לעיל דאף לענין סברת הלך אחר הרוב שייך חילוקא דמין במינו ויעוין בחי' הגרש"ש הנדמ"ט (ב"ב ס"י ב) גדר הדין דחשיב כמחלה על מחלה, ויעוין עוד בחזון איש (אהלות ס"י כג סק"ד).

והנה בתרומות (פ"ד מ"י) תנן דתחתונות מעלות את העליונות, הרי דהקילו בדין דימוע לזרף לשיעורא דאחד ומאה אף מה דאינו בכלל ספק דימוע, וכן תנן בתרומות (פ"ד מ"ח) לענין תאנים שחורות ולבנות ועיגולים גדולים וקטנים וכן עיגולים ומלצנים [ורש"י (ב"ב ד א) פירש דכיון דתרומת פירות דרבנן הקילו בהעלאה, ונראה דאילו לשיטתו בב"ד (תמורה ד א וע"ש בתוס', מנחות עז ב בב"ד) דמשמע דס"ל דשיעורא דאחד ומאה דאורייתא, ולהכי הוכרח לפרש דלא הקילו אלא בתרומת פירות דרבנן] ולכאורה אי גדר ביטול צרוב יסודו מדינא דהלך אחר הרוב, אינו מבואר כלל גדר הקולא, דהיאך אפשר לזרף מה שאינו בכלל הספק, אך אי יסודו משום דחשבינן לכל התערובת כדבר אחד, שפיר איכא למימר דהקילו לדון הכל כדבר אחד, ואף מה שאינו בכלל הספק.^ה

וכן מאידך חזינן איפכא, דרבי אליעזר סבר במתני' דתרומות (פ"ד מ"ח) דאף בנפלה תאנה ואין ידוע אם שחורה או לבנה, אין שחורות ולבנות מאטרפות להעלות, והרי בכהאי גוונא הכל הוא בכלל הספק, ואי יסוד הדין משום הלך אחר הרוב ראוי להיות דיחול דין ביטול אף בזה.

ומכל הלין מבואר לכאורה דיסוד דין ביטול צרוב משום דחשבינן לכל התערובת כדבר אחד, אמנם כבר נתבאר במקום אחר דחלוק ביסודו דין

^א **יעוין** בר"ש (ס"ט מ"ח) דפירש בדברי הירושלמי (ס"ט מ"ח) דטעמא דמאטרפא אף מה שאינו בכלל הספק משום דאם רצה טוחן ומתיר והיינו דמאי לערבן ממש, ומ"מ פשוט דהאי סברא ל"ש אלא לענין להחשיבן כגוף אחד, דבזה איכא למימר דהקילו לדום כנתערבו כבר, דכל שבדילו לאו כמחוסר מעשה דמי [וע"ב בר"ש (ס"ט מ"ח)] אך לענין סברת הלך אחר הרוב דיסודה הכרעה בספיקות ל"ש לדון כן.

עכ"פ תרי שחורות לאיכא עכ"פ ציטול דחד בתרי, ובפשוטו היינו ללא הקילו אלא דדין דימוע דרבנן ולא בעיקר דין ציטול דאורייתא, אך להנ"ל יש מקום לומר דבתרומה ה"רבינו דין ציטול נוסף מלבד הדין ציטול דעלמא] ויש להאריך עוד דזה.

ציטול ברוב דעלמא מדין ציטול ברוב דתרומה צטילה באחד ומאה² [ואי"ז רק חומרם בעלמא להצריך שיעור רוב מרובה דאחד ומאה] ולענין דין ציטול ברוב בעלמא אכתי יש מקום לומר דיסודו מדינא דהלך אחר הרוב [ובירושלמי (פ"ד דתרומות ה"ו) מצואר (וכהו' האת' טס) דהא דהקילו בשחורה בלגנות היינו דוקא באיכא

בגדר דינא דממונא לא בטיל

ייתכן לדון לצבא, דיסוד הנידון דזה היכא דהדבר מצד עצמו לא הוי ממון כלל, אך בתורת חלק מן הדבר שפיר הוי חפצא דממונא, האם בכהאי גוונא דיינינן ליה צפנ"ע ולא הוי ממון, וממילא לא שייך בזה חיוב גזלן ומזיק, או דילמא דיינינן ליה כחלק מן הדבר, וממילא נידון כממון ושייך ביה חיוב מזיק, והרי הנך נרורות צפני עצמן לא חזיין למידי, ולא הוי ממון כלל, אלא דכל זמן דמעורבים בכרי, בתורת חלק מן הכרי הוי חפצא דממונא, כיון דנמכרים עם הכרי, ובזה חדית רבה דאף בכהאי גוונא נידון הדבר כממון, ושייך ביה חיוב מזיק.

ויסוד הנידון דזה, האם הבעלות היא על כל משהו ומשהו צפני עצמו, או דהבעלות היא על החפצא דממונא, דאי הבעלות בכל משהו ומשהו צפני עצמו, הרי הנך אבנים אינן ממון כלל, אך אי הבעלות היא על החפצא דממונא, דיינינן את כל הכרי כחפצא

בביצה (נח"ה) וכן האשה שאלה מהצרתה כו' כי סליק רבי אבא אמר יהא רעוא דאימא מלתא דתתקבל כי סליק אשכחיה לרבי יוחנן ורבי חנינא בר פפי ורבי זירא ואמרי לה רבי אבהו ורבי שמעון בן פזי ורבי ינחק נפחא ויתבי וקאמרי אמאי ולצטיל מים ומלא לגבי עיסה אמר להו רבי אבא הרי שנתערב לו קצ של חטין בעשרה קצין חטין של חצירו יאכל הלה וחדוי, אחיכו עליה כו' אמר רב אשעיא שפיר עבוד דאחיכו עליה מאי שגא חטין בשעורים דלא קאמר להו דהוה ליה מין בשאינו מינו ומין בשאינו מינו צטיל, חטין בחטין נמי נהי דלרבי יהודה לא צטיל לרבנן מבטל צטיל, אמר ליה רב ספרא משה שפיר קאמרת, ולא שמיע להו הא דאמר רבי חייא קטוספאה משמיה דרב הבורר נרורות מגרנו של חצרו חייב לשלם לו דמי חטים² אלמא כילא חסריה הכא נמי כילא חסריה כו', ודברי הגמ' נריכיס ביאור טובא דמה ענין זה לזה, ויעוין באחריו.

² **והאחריו** [יעוין בחזו"א (ו"ד ס"ו לו סק"ה)] תמהו לשיטת הרשב"א דלא מהני ציטול ברוב להחיר כל התערובת צבת אחת, מדתנן בערלה (פ"ג מ"ב) הנובע מלא הסיט בקליפי ערלה וארגו בצבד ואין ידוע איזה הוא ר' מאיר אומר ידלק בצבד וחכמים אומרים יעלה באחד ומאתים, והרי עכ"כ לובש האיסור, אך למשנת דחלוק ביסודו דין ציטול דמאתים דגדרו דאבד האיסור בעצום מיעוטו, יש לומר דבזה מודה הרשב"א דשרי אף הכל צבת אחת [אלא דיתכן דהאי דינא נאמר רק בערלה וכלאי הכרס, וכדילפי' להו בצפרי (פ' קרח פ"ה קכ) מתרומה, ויש לומר דלא רק לתומרא ילפי', אלא אף לקולא, ורק בהנך נחחדש האי דין ציטול, משא"כ בשאר דברים אף במאתים אינן צטלים ואכמ"ל] ובעיקר הקו' תי' עוד דהתם כיון דהוי חפצא אחד ממש דמי לנח בלא דמודה הרשב"א ואכמ"ל.

² **והאי** דינא איתא בצבא בתרא בפרק המוכר פירות (טו ז) ונחלקו הראשונים החסם בכהאי דינא, שיטת הר"י בתוס' (סו זג ט) דחויבו מעיקרא דדינא, ומשום דהוי כאילו גזל חטין עצמן שהוא מוכר נרורות לכל אדם כמו חטין, ושיטת הריב"ם בתוס' דאינו אלא כמ"ד דבר הגורם לממון כממון דמי, והרשב"ם (סו) נסתפק האם חייב מדין מזיק ממש או מדין גרמי יעוין שם.

דממון אחד, וממילא אף האזנים הוו חלק מהך חפלא דממון, ושייך בזה חיוב מזיק.

ומעתה יש לבאר דזהו נמי יסוד הנידון בדין ביטול ברוב דממון, ד"ל דע"י דין ביטול ברוב הרי המיעוט המערב נידון כמאן דליתיה, דהרי הוא אבד במיעוטו, אך מ"מ הא ודאי דהא דחשיב כמאן דליתיה היינו רק דלית ליה קיום בפני עצמו, אך מ"מ איתיה בעולם בתורת חלק מכלל התערובת.

ומעתה היכא דנתערב ממונו של ראובן המועט בממון המרובה של חברו וכגון קב חיטין דידיה בעשרה קבין של חברו ובטל ברוב, הרי אם נימא דהבעלות היא בכל משהו ומשהו בפני עצמו, הרי אותו משהו דראובן שנתערב כבר ליתיה בעולם, ואצדה בעלותו, משא"כ אי נימא דהבעלות היא על החפלא דממון, וכל התערובת חשיבא כחפלא דממון אחד, הרי בכלל הך תערובת איכא חלק אחד של ראובן

ועשרה חלקים של שמעון, וממילא הוי שותף בזה תערובת.

ובזה נמי יש לבאר הא דסלקא דעתין לחלק בין תערובת דמין במינו לתערובת דמין בשאינו מינו, דהרי דבצרי הר"ן (נדריס נב ה) מבואר טעמא דרבי יהודה דמין במינו לא בטיל היינו משום דכיון דאין הרוב שונה מן המיעוט אינו מכחישו ומבטלו, ויעוין בתוס' הרא"ש (ב"מ נג ב) דביאר טעמא דדבר שיש לו מתירין אינו בטל דוקא במין במינו אך מין בשאינו מינו בטל וביאר התוס' הרא"ש וז"ל יש לומר כיון שנתערב שלא במינו וליכא נותן טעם אין שמו עליו ובטל אף על פי שיש לו מתירין עכ"ל, ומבואר דביטול דמין בשאינו מינו אלים טפי דתו שאין שמו עליו [וכן מצינו בכ"ד] ויש לומר דרק בזה דיינינן דהוי כמאן דליתיה בעולם, משא"כ בביטול דמין במינו, וסבר רבי אבא דאף לרבנן דבטיל מ"מ אין הגדר דחשיב כמאן דליתיה בעולם אלא רק דדין הרוב חייל על המיעוט.